

USBD Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi
IJSS International Journal of Social Sciences
ISSN 2548-0685 www.sobider.net

İKİ DİLLİLİK ve ÇİFT DİL

Zeynep ATEŞAL*

Özet

Bu makalede okumalarımız ve değerlendirmelerimiz neticesinde temelde aynı oldukları düşünülen ancak içerik olarak birbirlerinden farklı olan ‘iki dillilik’ ve ‘çift dillilik’ kavramları ele alınacaktır. Dolayısıyla çalışmamızdaki temel amaç, çift dillilik ve iki dillilik kavramlarının anlamlarını vererek aralarındaki farklılıkları tespit etmektir. Bu nedenle ilk olarak “İki dillilik ve çift dil nedir? İki dilli ve çift dilli olmağdaki temel kriterler nelerdir? Kimlere iki dilli denmekte ve kimlere çift dilli denmektedir? İkinin benzerlikleri ve farklılıkları nelerdir? İkinci dil edinen ve öğrenen insanlar herhangi bir beceri düzeyinde aktif olsalar bile iki dilli olabilmekte midir? İkinci dil ve yabancı dil nedir? Kimler iki dillidir?” sorularına cevaplar vererek iki dillilikteki ve çift dillilikteki temel kriterlerin ne olduğunun daha net bir şekilde anlaşılabilmesi sağlanmaya çalışılacaktır.

Anahtar kelimeler: İki dillilik, çift dil, ikinci dil, yabancı dil.

BILINGUALISM AND DUAL LANGUAGE

Abstract

In this article we will discuss the concepts of 'bilingualism' and 'dual language' which are thought to be basically the same but whose contents are different from each other in the sense of our readings and our evaluations. Therefore, the main purpose of our work is to identify the differences between the concepts of bilingualism and dual language. For this reason, first, we will try to answer these questions: "What is bilingualism and dual language? What are the basic criteria to be bilingual and dual language? Who is called bilingual and who is dual? What are the similarities and differences of two? Do people who acquire and learn a second language be bilingual even if they are active at any skill level? What is the second language

* İstanbul Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Doktora Öğrencisi, zatesalfeza@gmail.com.

Bu makale henüz yayınlanmamış olan “Tarihten Örneklerle ve Günümüzdeki Uygulamalarla Çok Dillilik: Çok Dilli Kişilerin Çok Dillilik ve Çok Kültürlülükle İlgili Özalğularının Tespitine Yönelik Bir Uygulama” isimli doktora tezimizden istifade edilerek hazırlanmıştır.

and foreign language? Who are bilinguals?". Then, we will try to understand in a clearer sense of what the basic criteria of bilingualism and dual language are.

Key words: Bilingualism, dual language, second language, foreign language.

GİRİŞ

Tarihten beri var olan ancak adı koyulmamış olan iki dillilik olgusu I. ve II. Dünya Savaşlarının, göçlerin ve de medyatik gelişmelerin neticesinde kendisine özellikle siyasi, pedagojik alanlarda ve dilbilim alanında yer bularak popüler bir nitelik kazanmıştır.

İki dillilik olgusu günümüzde kapsadığı alan ve dikkat çeken yönüyle sadece dilbilim alanında değil eğitim, sosyoloji, psikoloji gibi diğer alanların da üzerinde durduğu ve kendi bakış açılarına göre ele aldığı bir çalışma alanı hâline gelmiştir. Ancak hayat şartlarının değişmeye başlamasından, insanların iki dilli olma durumlarının birbirine göre farklılık göstermesinden dolayı iki dillilikle ilgili çeşitli tanımlar yapılmış hatta onun hem ferdi yönüne hem de sosyal yönüne vurgu yapan iki yönünün var olduğu araştırmacılar tarafından tespit edilmiştir. Bu farklılığın vurgulanmasında Avrupalı araştırmacıların rolü büyüktür. Çünkü Avrupalı araştırmacıların yaptıkları ayrımlar gerçekte iki dillilik kavramını tanımlamaya çalışmaktan ibarettir.

İki dillilikte ve çok dillilikte temel sorun insanların ne türden bir iki dilliliğe ve çok dilliliğe sahip olduklarıdır. İki dillilik en dar şekliyle iki dili bilme/kullanma olarak tanımlanmaktayken edinme ve öğrenme yaşı, beceri düzeyi ve kullanma sıklığı gibi kriterler, iki dillilik kavramıyla ilgili çeşitli alt kavramların/başlıkların oluşturulmasını gerektirmiştir. Aslında bu tür başlıkları açıp iki dillilik kavramını kompleks bir hâle getirmektense iki dilli olmanın temel kriterlerinin sunulması veya en basit izahının verilmesi daha önemlidir. Bunun en sade ve makul izahı da Günay tarafından verilmiştir: “Bir insan gündelik yaşamında sürekli olarak iki dil kullanıyorsa bu insan iki dillidir¹.”

¹ V. Doğan Günay, “İki ya da Çok Dillilik ve Avrupa Toplumu”, II. Avrupalı Türkler Ana Dili Eğitim Çalıştayı, Yayına Hazırlayanlar, İsmail Güleç ve Bekir İnce, Sakarya, 24 Nisan 2015, s. 67.

İKİ DİLLİLİK ve ÇİFT DİL

İki dilli olmanın temel kriterlerini de

1. Ortam
2. İşlev

olarak vermek söz konusu kavramın daha anlaşılır olmasını sağlayacaktır. Hem ortam hem de her iki dilin (ana dili ve ikinci dil) günlük hayatta aktif bir şekilde kullanılması iki dilliliğin en basit ve temel izahını sunmaktadır aslında.

Bütün bunlardan sonra aşağıda da madde olarak yer verdiğimiz çeşitli başlıklar çalışmamızın gidişatını ve sonucunu belirleyecektir. Bu başlıkları;

- İki dillilik ve çift dil nedir?
- İkinci dil ve yabancı dil nedir?
- Kimler iki dillidir?

şeklinde verebiliriz.

İki Dillilik ve Çift Dil²

Bilingualism kavramının kökenine baktığımız zaman kavramın Latince ön ek olan bi “iki” ve “dil” anlamına gelen lingua sözcüklerinden oluştuğu görülmektedir³. Farklı disiplinlerce ele alınma, hususiyetler, edinilen ve öğrenilen ortamlar, edinme ve öğrenme yaşı, beceri düzeyi gibi çeşitli etkenler iki dillilik kavramının tanımlanmasında farklılıklar oluşturmuştur. İki dillilikle ilgili incelediğimiz birçok kaynakta ilk olarak Bloomfield’in tanımına yer verildiği görülmüştür. Bloomfield, iki dillilik kavramıyla ilgili olarak her iki dili de ana dili gibi yani ana diline yakın seviyede kullanan kişilere ancak iki dilli dendiğini belirtmiştir⁴. Dolayısıyla o bu tanımında iki dilli bir kişi olmanın daha doğrusu iki dilli bir statüde olmanın temel kriterini de sunmuştur bir bakıma. Ancak daha sonra farklı araştırmacılar tarafından yapılan tanımlar iki dillilik kavramının farklı bir şekilde ele alınıp

² Burada vurgulamamız gereken nokta iki dillilik ve çift dillilik kavramlarının İngilizcede bilingualism karşılığında kullanılmış olmasıdır. Bunun nedeni ikisinin de temelde aynı olduğunun düşünülüp birbirlerinin yerine kullanılmasıdır. Ancak burada farklılık söz konusu olduğu için çift dil kavramının karşılığının İngilizce ‘dual language’ olarak verilmesi uygun bulunmuştur. Bunun için “dual language” (Çevrimiçi) <https://www.seslisozluk.net/dual%20language-nedir-ne-demek/>, 15 Ağustos 2017 ve Osman Özdemir, “Kosova’da İlköğretim İkinci Kademedeki Türk Öğrencilerin Yazılı Anlatım Becerileri”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı, 2013, s. 19’a bakılabilir.

³ Hadumod Bussmann, **Routledge Dictionary of Language and Linguistics**, Translated and edited by. Gregory P. Trauth, Kerstin Kazzazi, London and New York, Taylor & Francis e-Library or Routledge, 2006, p. 130.

⁴ Mehmet Yalçın Yılmaz, Gözde Demirel, “İki Dillilik ve Türleri Üzerine”, **International Journal of Languages’ Education and Teaching**, UDES 2015, s. 1693. “Bu çalışma Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi tarafından düzenlenen “1. Uluslararası Dil Eğitimi ve Öğretimi Sempozyumu’nda” sözlü bildiri olarak sunulmuştur.”

değerlendirildiğini göstermektedir. Mesela Macnamara tarafından iki dillilik üzerine yapılan tanım Bloomfield'in tanımına oldukça zıt olmaktadır. Çünkü Macnamara iki dilli bir kişinin ana dilinden farklı olan bir dilde okuma, dinlediğini anlama, yazma ve konuşma gibi dört temel dil becerilerinden sadece birinde minimal bir beceriye sahip olmasının da iki dillilik olduğunu belirtmektedir⁵. Dolayısıyla yapılan her iki farklı tanım iki dillilik kavramı üzerinde ikinci bir dile ana dili gibi hâkim olma veya ikinci bir dilde dört temel dil becerisinden herhangi birinde temel beceriye sahip olma noktasında çelişkilere ve tartışmalara neden olmaktadır. Bunların dışında Oksaar tarafından yapılan tanım da iki dilliliğin nicelik olarak (bilinen dil sayısı) belirlenmesinde yine çelişkilere neden olmaktadır. Çünkü Oksaar'a göre bir kişinin iki veya daha fazla dili iletişim aracı olarak kullanması ve bir dilden diğerine geçiş yapabilmesi iki dillilik olarak ele alınmaktadır⁶. Buna zıt bir tanım da Türkçe Sözlük tarafından yapılmıştır. Türkçe Sözlükte iki dilliliğin iki ayrı dile sahip olma veya iki ayrı dili okuyup yazma gücünde ve becerisinde olma bununla birlikte iki dilin bir arada konuşulduğu bölge veya ülke olarak tanımlandığını görmekteyiz⁷. Oksaar ve Türkçe Sözlük tarafından verilen tanımlar da daha çok iki dillilikte bilinen dil sayısı üzerinde (iki veya daha fazla) çelişkilere neden olmaktadır. Çünkü özellikle Oksaar'ın yaptığı tanım iki dillilik kavramının nicel olarak algılanmasında problem teşkil etmektedir. Bunun en önemli nedenlerinden biri günümüzde popülaritesi oldukça yüksek olan pek çok Batılı araştırmacı tarafından üzerinde durulan çok dillilik kavramının ikiden fazla dil bilme (en az üç) olarak tanımlanmasıdır. Yani aslında en başta araştırmacılar tarafından iki dilliliğin veya iki dilli olma durumunun niceliksel tarafı makul olmayan bir şekilde verilmektedir. Yukarıda da Hadumod Bussmann'ın sözlüğünden yola çıkarak dilsel açıdan verdiğimiz iki dillilik (bilingualism) kavramının Latince ön eki olan 'bi' kökünün ikiye vurgu yaptığı net bir şekilde görülmektedir. Dolayısıyla ilk etapta niceliksel olarak önemli görülen husus iki dilliliğin "iki dilmek veya iki dili kullanmak" olduğudur. Yani sınır oldukça nettir. Bu nedenle iki dilliliği verdiğimiz tanımlardan yola çıkarak "iki dili gündelik hayatta *sosyolojik bir ortamda* herhangi bir beceri düzeyinde kullanma becerisi" olarak en basit şekliyle tanımlayabiliriz.

⁵ J. Macnamara, "The Bilingual's Linguistic Performance, A psychological overview", **Journal of Social Issue**, 23, 1967, p. 58-77'den akt. Josiane F. Hamers, Michel H. A. Blanc, **Bilinguality and Bilingualism**, Second Edition, Cambridge University Press, 2000, p. 6.

⁶ Els Oksaar, **Mehrsprachigkeit**, Sprachreport, IDS Mannheim 2-3, 1992, p. 2'den akt. Z. Fulya Temel, Hatice Şimşek Bekir, "Erken Çocukluk Döneminde İki Dillilik", **Türk Dili**, S. 637, s. 65.

⁷ **Türkçe Sözlük**, , 9. bs., C. 1, Haz. İsmail Parlatur, Nevzat Gözaydın, Hamza Zülfikar, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1998, s. 1060.

İKİ DİLLİLİK ve ÇİFT DİL

Bunun yanı sıra yine iki dillilikle ilgili çalışmalara bakıldığında iki dilliliğin kendisiyle aynıymış gibi düşünüldüğü bu nedenle birbirlerinin yerine kullanıldığı çift dillilik kavramıyla verilmesi gibi durumlar da iki dilliliğin net bir tanımını verememektedir. Bu iki kavram birbirleriyle aynı gösterilip aynı anlamdaymış gibi kullanılsalar da gerçekte birbirinden oldukça farklıdır. Çünkü iki dillilik ve çift dillilik kavramları içerik olarak aynı değildir. İki dillilik ve çift dillilik farklı kavramlardır ve edinim zamanları birbirinden farklıdır. Bunu izah etmek istersek eğer bir kere çift dillilik, çocuğun anne karnında olduğu andan itibaren (anne ve babanın farklı dilleri konuşması durumunda) her iki dili de aynı anda edinmesi durumudur⁸. Dolayısıyla burada hem tabii edinme hem de eş zamanlı edinme söz konusudur. Yani her iki dili bilme ve kullanma derecesi de eşittir. Aile ortamında (tabii ortamda) hem aynı zamanda ve seviyede çift dil (iki farklı dil) edinilmektedir. Bu nedenle her iki dilin edinilmesi zamanı birbirine paraleldir. Fakat mevcut durum iki dillilik veya onun bir türü olan *eş zamanlı iki dillilik* olarak ifade edilmektedir⁹.

Çift dillilikte çocuk, daha anne karnındayken anne ve babasının farklı dilleri kullanmasından dolayı her iki dile de maruz kalmaktadır bu nedenle tabii ortamında her iki dilini edinen çocuk normal olarak her iki dili de eşit seviyede kullanabilmektedir. Hatta bu noktada Heuchert de aynı düşünceye sahip bulunmaktadır.

“İki dil kazanımında iki dilin birden kazanılması ile ikinci dilin kazanılması arasındaki fark önemlidir. İki dilin birden kazanımı (çifte dil öğrenimi) doğumundan itibaren iki dilli yetiştirilen, anne ve babaları farklı ana dilleri konuşan çocukları içermektedir. İkinci dilin kazanılmasından kastedilen ise doğal ikinci dil kazanımıdır¹⁰”.

⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz. Barış Aydın, “5-6 Yaş Grubu Çocuklarda Anadil Kullanım Düzeyi ve İfade Becerisi”, **Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi (H.U. Journal of Education)**, 29(4), Ekim 2014, s. 16-27; Yunus Pınar, Nihal Kubilay Pınar, Bengül Çetintaş, “Dilbilim, Sinirdilbilim ve Beyin Araştırmaları Bulguları Işığında Çocuklarda İlk ve İkinci Dil Gelişimi ve İkidillilik”, **idil**, C. 4, S. 18, 2015, s. 1-23.

⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Bekir İnce, “Yurt Dışındaki Türk Çocuklarının Anadilleri Türkçede Yaşadıkları Anlatım Sorunları: Fransa Örneği”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı, İstanbul, 2011, s. 44.

¹⁰ L. Heuchert, “Materialien zur interkulturellen Erziehung im Kindergarten”, *Zweispachigkeit*, Herausgegeben von der Robert Bosch Stiftung, Band 3, VWB-Verlag für Wissenschaft und Bildung, 1989, p. 22'den akt. Z. Fulya Temel, Hatice Şimşek Bekir, a.e., s. 65.

Çift dillilik daha çok farklı dillerden olan kişilerin evlenmesi neticesinde çocuklarında görülen bir durumdur. Dolayısıyla aile ortamı bir kişiyi en baştan (anne karnındayken, bebeklik dönemi) çift dilli yapabilmektedir¹¹.

İki dillilikte ise çift dillilikten ayrılan bir durum söz konusudur. Bu daha çok zamanla (yaş) ilgili olan bir durumdur. Bir kere iki dillilikte genellikle 3 ila 4 yaşından sonra edinilen, öğrenilen (erken iki dillilik) veya daha ileri bir yaşta (geç iki dillilik) edinilen, öğrenilen ikinci bir dil söz konusudur. Bu durum da daha çok ferdi olarak veya sosyal olarak ana dilinden farklı olan ülkelere yapılan göçler neticesinde meydana gelmektedir. Yani iki dilliliğin daha çok göçmen topluluklarda, sömürge altında yaşayan topluluklarda görülen bir durum olduğunu rahatlıkla belirtebiliriz¹². Burada ikinci dil, bir göçmen gibi yaşadığı bir ortamda tabii bir şekilde (arkadaş çevresi, mahalle, sokak...) veya eğitim kurumlarında gayret gösterilerek edinilmekte ve öğrenilmektedir. Tabii hâl böyle olunca ikinci dilin bilinmesi becerisinde ve seviyesinde farklılıklar meydana gelecektir. Yani ikinci bir dil sonradan öğrenilen bir dil olduğu için kullanılma seviyesi veya bilinebilirliği ana diline göre daha farklı olacaktır. Bu nedenle iki dillilikte her iki dili de kullanma aynı derecede olmayacaktır. Hatta her iki dilin edinilme ve öğrenilme yaşı, edinilme ve öğrenilme ortamı, hususiyetleri, becerileri birbirinden farklı olduğu için *erken iki dillilik, geç iki dillilik, ardışık iki dillilik, çatışmalı iki dillilik, yarım dillilik* gibi çeşitli alt başlıklar şeklinde incelenmiştir¹³. Bu sebeple yukarıda iki dilliliğin tanımlarına yer verirken iki dilliliği Bloomfield'den oldukça farklı tanımlayan Macnamara'nın her iki dilde de eşit derecede hâkim olunmadığını, becerisel anlamda farklılıkların olduğunu savunduğu tanım iki dillilikte beceri seviyelerinin farklı olduğunu her iki dili de ana dili seviyesinde bilmek olmadığını ortaya koymaktadır¹⁴. Macnamara bu bakımdan iki dilde yeterlilik düzeyinin farklı olabileceğini belirtmektedir. Çünkü iki dillilikte her iki dili ana dili seviyesinde bilme durumu (genel anlamda erken iki dilliliğin olmadığı durumlarda ve ana dilinin yeteri düzeyde edinilmediği, öğrenilmediği durumlarda) pek söz konusu olamamaktadır. Fakat iki dilli bir insanın zamanla kendisini hem tabii ortamından (aile çevresinden, arkadaş çevresinden, komşulardan, mahalle kesiminden...)

¹¹ Doktora tezimiz için mülakat yaptığımız kişiler içerisinde mevcut durumun görüldüğü kanıtlanmıştır. Bosna Hersek doğumlu olan bir katılımcımızın annesinin Boşnak olup Boşnakçayı konuşması babasının da Arnavut olup ailede Arnavutçayı konuşması katılımcının daha bebeklik döneminden itibaren çift dilli bir ortamda aynı anda iki farklı dile (ana diline) maruz kaldığını göstermiştir. Kendisi her iki dili de hem eşit derecede hem de çok iyi seviyede konuştuğunu belirtmiştir.

¹² Bekir İnce, a.e., s. 44.

¹³ Bekir İnce, a.g.e., s. 44-48.

¹⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz. Şerif Oruç, "Ana Dili, İkinci Dil, İki Dillilik, Yabancı Dil", **The Journal of Academic Social Science Studies**, Number. 45, Spring III 2016, s. 279-290.

İKİ DİLLİLİK ve ÇİFT DİL

hem de pedagojik ortamlardan da destek alarak ikinci dildeki becerilerini geliştirmesi ve ikinci dilinde daha iyi bir düzeye gelebilmesi de mümkün olabilmektedir.

İkinci Dil ve Yabancı Dil

Yabancı dil ve ikinci dil zaman zaman birbirlerinin yerine kullanılan zaman zaman da birbirlerinden farklı anlamlarda kullanılan kavramlardır. Her iki kavramın anlam bakımından nasıl örtüşüklerini veya farklılık gösterdiklerini verdiğimiz tanımlarla izah etmemiz mümkündür.

Önce yabancı dille ilgili yapılan tanımlara baktığımız zaman yabancı dil kavramının Türkçe Sözlükte ana dilin dışında olan dillerden her biri olarak tanımlandığını görmekteyiz. Doğan Günay tarafından da yabancı dil, bir insanın programlı bir eğitim çerçevesinde öğrendiği dil olarak tanımlanmıştır¹⁵. Hadumod Bussmann'a göre yabancı dil, belirli bir ülkede veya devlette resmen tanınmayan herhangi bir dildir ve yaklaşık 19 milyon kişi tarafından konuşulsa bile Birleşik Devletler'deki İspanyolca 'yabancı dil' olarak düşünülmektedir¹⁶.

İkinci dil kavramıyla ilgili yapılan tanımlara baktığımız zaman da Kâmile İmer ve arkadaşlarına göre ikinci dil, kişinin ana dili olmayan, iletişim amacıyla öğrenilen dil şeklinde tanımlanmakta ve göçmenlerin buldukları ülkenin dilini ikinci dil olarak öğrendikleri belirtilmektedir¹⁷. Muriel Saville-Troike, ikinci dili genellikle eğitim, istihdam ve diğer temel amaçlar için ihtiyaç duyulan resmî ya da sosyal olarak hâkim olan bir dil olarak tanımlamakta ve genellikle başka bir dil konuşan azınlık grupları veya göçmenler tarafından edinildiği şeklinde belirtmektedir¹⁸.

Şimdi yukarıdaki tanımlardan yola çıkarak yabancı dil ve ikinci dil kavramlarıyla ilgili benzerlikleri ve farklılıkları tespit etmeye çalışmak istersek şunları söylememiz mümkündür.

- Yabancı dil ve ikinci dil, ana dili statüsünde olmayan dillerdir.
- Yabancı dil ve ikinci dil eğitim amaçlı öğrenilen dillerdir.
- Yabancı dil bir ülkede resmen veya resmî olarak tanınmayan dildir.

¹⁵ V. Doğan Günay, "İki Ya Da Çok Dillilik ve Avrupa Toplumu", **DergiPark**, C. 2, S. 1, s. 68. Bu makale 24-25 Nisan 2015 tarihleri arasında Belçika'nın Gent şehrinde yapılan 1. Uluslararası Türkçe Öğretimi Kongresinde bildiri olarak sunulmuştur.

¹⁶ Hadumod Bussmann, **Ibid.**, p. 419.

¹⁷ Kâmile İmer, Ahmet Kocaman, A. Sumru Özsoy, **Dilbilim Sözlüğü**, İstanbul, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, 2011, s. 154.

¹⁴Muriel Saville-Troike, **Introducing Second Language Acquisition**, Cambridge University Press, United States of America, New York, 2006, p. 4.

- İkinci dil ülkenin kendi dilidir.
- İkinci dil resmî olarak hâkim olan bir dildir.
- İkinci dil genellikle göçmenler, sömürge altında yaşayan topluluklar ve azınlıklar gibi belli gruplar tarafından edinilmekte ve öğrenilmektedir.

Yabancı dil veya yabancı diller geçici durumlarda ve çok kısa süreliğine kullanılan dillerdir. Günlük kullanımda hedef kitlenin konuştuğu dile ve dilin konuşulduğu *ortama* bağlı olarak işlevsel anlamda aktif kullanılmamaktadır. Entelektüel gayretlerin neticesinde amaca veya amaçlara göre öğrenilen dillerdir. Dolayısıyla yabancı dilde öğrenim durumu daha ön plandadır. Ancak ikinci dil de çeşitli amaçlar neticesinde öğrenilmekte ve edinilmektedir. İkinci dilin öğrenilmesi ve edinilmesi durumunu daha çok *ortam* tayin etmekte ve daha çok göçmen topluluklarda, sömürge altında yaşayan topluluklarda görülmektedir. Bu yüzden yabancı dil ve ikinci dil kavramları kullanım gücünün yaygın olmasından, ortamlardan, ferdi ve grup olarak farklılık göstermesinden dolayı kendi aralarında farklılık göstermektedir.

Bütün bu açıklamalarımızdan sonra kimlere iki dilli dendiğini örnekler vererek açıklamaya çalışacağız.

Kimler İki Dillidir?

Birçok araştırma dünya nüfusunun yarısının iki dilli olduğunu vurgulamaktadır. Rolffs'a göre dünyada 195 devlet ve yaklaşık 6000'in üzerinde de dil bulunmaktadır¹⁹. Buna göre iki dilliliğin türlerinden biri olan sosyal iki dillilik çok yaygın bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü Calvet'e göre ülke başına ortalama 30 dil düşmektedir²⁰. Bu oranlar dünyadaki ve ülkelerdeki ortalama dil sayısını göstermekte daha doğrusu dil zenginliğini göstermektedir. Tabi ferdi düzlemde bakıldığı zaman da iki dillilik yaygın olarak karşımıza çıkabilmektedir. Çünkü John Edwards'a göre herkes iki dillidir. Yani ona göre dünyada anneden öğrendiği dilin haricindeki dillerden en azından birkaç kelime bilmeyen insan yoktur. Eğer İngilizce konuşan bir kişi c'est la vie, gracias, guten Tagya da tovarisch söyleyebilir ve

¹⁹ Songül Rollfs, "Yine İki Dillilik Üzerine", **Die Gaste**, S. 5, Ocak-Şubat 2009.

²⁰ Louis-Jean Calvet, **La Guerre des Langues**, Hachette Litterature Coll. Pluriel, Paris, 1999'dan akt. Bekir İnce, a.g.e., s. 39.

İKİ DİLLİLİK ve ÇİFT DİL

yalnızca onları anlayabilirse açıkçası bu onun yabancı dilde biraz hâkimiyetinin olduğunu göstermektedir²¹.

Bütün bunlara ilave olarak yukarıda da bahsettiğimiz gibi çocukluk döneminden veya çok küçük yaşlardan itibaren başlayarak ikinci dilin edinilmesi ve öğrenilmesi durumu insanları iki dilli yapabilmektedir. Peki, bir insanın yabancı dili veya dilleri öğrenmesi onu iki dilli yapmakta mıdır? Bu sorunun cevabı hem hayırdır hem de evet. Günümüzde insanlar, farklı amaçlar ve ihtiyaçlar neticesinde yabancı dil öğrenmek istemektedir. Bu dilleri de daha çok kurslarda veya kendi ilmi gayretleri neticesinde öğrenmektedir. Söz konusu kişiler, araştırmalarını öğrendiği dil üzerinde (yabancı dil) gerçekleştirmektedir çünkü bu şekilde daha fazla bilgi akışı sağlayabileceklerini düşünmektedir. İşte bu noktada kişi, öğrendiği yabancı dili eğer günlük hayatında işlevsel olarak kullanmazsa sadece araştırmaları için kullanırsa ve de bulunduğu *ortam* öğrendiği dilin kullanımını gerektirmiyorsa bu kişinin öğrendiği dil yabancı dil düzeyinde kalmaktadır. Ancak söz konusu kişi, o dilin konuşulduğu *ortamlara* girmesi koşuluyla pratikte hangi beceri alanı olursa olsun öğrendiği dili işlevsel hâle getirmesi durumunda iki dilli olabilmektedir. Kısacası *ortamlar* ve öğrenilen dilleri *kullanım gücü* iki dilliliği (iki dilli olmayı) belirleyen temel kodlardır.

Bunun yanı sıra ideolojik ve hukuki anlayış doğrultusunda ülkelerinde siyasi birliği sağlamak, topluluklar arası ilişkileri daha sağlıklı bir şekilde düzenlemek adına alınan kararların doğrultusunda benimsenen resmî iki dillilik de o ülkede yaşayan farklı topluluktan insanları hem ana dillerini hem de resmî dillerini kullanmaya teşvik ettiğinden iki dilli insan profili kaçınılmaz olmaktadır²². Bu daha çok resmî iki dilliliğe yer veren ülkelerde karşımıza çıkmaktadır. Ancak resmî tek dilliliğe yer veren ülkelerde de iki dillilik olgusu gözlemlenebilmektedir. Çünkü iki dillilik sadece resmî iki dillilik uygulamasına yer veren ülkelerde görülen bir gerçeklik değildir.

²¹ John Edwards, “Foundations of Bilingualism”, Ed. by. Tej K. Bhatia, William C. Ritchie, 2004, 2006 by Blackwell Publishing Ltd. p. 7. “UNESCO verilerine göre, dünya nüfusunun yarısından fazlası iki dillidir. İnsanlar iki kültürlü (bicultural) ortamlarda büyürler veya ihtiyaç duyarlarsa iki dilli (bilingual) olurlar. İki dilliliğin oluşmasında birçok neden sayabiliriz. Kişilerin kendi iradeleri dışında öğretim ihtiyacı, teknoloji, ekonomik durum, din, kültür, siyaset, askerî nedenler veya rejim değişiklikleri, doğal afetler gibi pek çok neden, iki farklı milletin/kültürün bir arada yaşamasını zorunlu kılabilir.” Ufuk Deniz Aşçı, “İngiltere’deki Türkçe Konuşan Toplumda İki Dillilik (Bilingualism) ve Dil Karışması (Interference)”, **Bengü Bitig. Ahmet Bican Ercilasun Armağanı**, Ed. Bülent Gül, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara, 2013, s. 98.

²² Çünkü burada bir zorunluluk bulunmaktadır.

SONUÇ

Bugün yerli ve yabancı araştırmacılar tarafından üzerinde durulan ve birbirinden farklı tanımlamaların ve açıklamaların yapıldığı iki dillilik kavramı çok isabetli bir şekilde ele alınıp değerlendirilememektedir. Yeteri kadar ele alınıp değerlendirilemediği için ve benzer yaklaşımlar doğrultusunda üzerinde düşünüldüğü için iki dillilik kavramı oldukça kompleks bir hâle getirilmiştir. Ancak bu çalışmada iki dillilik kavramı farklı bir yaklaşımla ele alınmış, yaptığımız incelemeler ışığında içerik bakımından iki dillilik kavramından farklı olduğunu öne sürdüğümüz çift dillilik kavramı geliştirilmiştir. Bu sebeple birçok araştırmada iki dillilik/çift dillilik şeklinde benzer kullanılan kavramların aslında birbirlerinden farklı muhtevalara sahip oldukları da gösterilmeye çalışılmıştır. Bu noktada kendi yaklaşımımıza göre dillerin edinim zamanlarını göz önüne aldığımızda iki dillilik kavramı yerine çift dillilik kavramının kullanılmasının daha uygun olduğu düşünülmüştür.

Çift dillilik ve iki dillilik kavramının temelde ne tür içeriğe sahip olduğunu kısaca aşağıdaki gibi maddeler dahilinde neticelendirebiliriz.

1. Çift dillilikte çok küçük bir yaştan itibaren (hatta anne karnında) edinme vardır.
2. İki dillilikte de küçük yaşlarda (genellikle 3-4 yaş veya 4-6 yaş) ve sonraki yaşlarda hem edinim hem de öğrenim vardır.
3. İki dilin aynı anda ve eşit seviyede edinilmesi çift dilliliktir ve her ikisinde de iki farklı dilin edinilmesi söz konusudur. (Ana dili Boşnakça ve ana dili Arnavutça olan bir ailede yetişen çocuğun durumu örnek olabilir.).
4. İki dillilikte bir dilin önceden diğer bir dilin de sonradan öğrenilmesi vardır. Bu nedenle her iki dilin bilinmesi durumunda eşitsizlikler görülebilmektedir. Bunda sonradan öğrenmenin etkisi büyüktür.
5. Çift dillilikte dört temel beceri eşit seviyededir ancak iki dillilikte beceriler arasında eşitlik olmayabilmektedir.
6. İkinci dil hem pedagojik ortamlarda hem de tabii ortamlarda (mahalle, arkadaş öğrenilebilir ve edinilebilir.
7. Yabancı dil ve ikinci dil anlam yönünden birbirinden farklı kavramlardır. Yabancı dil ülkede resmî olarak tanınmayan dildir. İkinci dil ülkenin kendi dilidir ve resmî olarak hâkim olan bir dildir.
8. Bir insanın iki dilli olup olmadığını ortam tayin etmektedir. Çünkü bir insan yabancı dil öğrenip belli bir beceri düzeyine eriştikten sonra o dilin konuşulduğu sosyolojik ortamlara girdiği vakit iki dilli statüde olabilmektedir.

İKİ DİLLİLİK ve ÇİFT DİL

KAYNAKÇA

- Aşçı, Ufuk D.: “İngiltere’deki Türkçe Konuşan Toplumda İki Dillilik (Bilingualism) ve Dil Karışması (Interference)”, **Bengü Bitig. Ahmet Bican Ercilasun Armağanı**, Ed. Bülent Gül, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara, 2013, s. 97-118.
- Aydın, Barış: “5-6 Yaş Grubu Çocuklarda Anadil Kullanım Düzeyi ve İfade Becerisi”, **Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi (H.U. Journal of Education)**, 29(4), Ekim 2014, s. 16-27.
- Bussmann, Hadumod: **Routledge Dictionary of Language and Linguistics**, Translated and edited by. Gregory P. Trauth, Kerstin Kazzazi, London and New York, Taylor & Francis e-Library or Routledge, 2006.
- “dual language” (Çevrimiçi) <https://www.seslisozluk.net/dual%20language-nedir-nedemek/>, 15 Ağustos 2017.
- Edwards, John: “Foundations of Bilingualism”, Ed. by. Tej K. Bhatia, William C. Ritchie, 2004, 2006 by Blackwell Publishing Ltd.
- Günay, V. Doğan: “İki Ya Da Çok Dillilik ve Avrupa Toplumu”, **DergiPark**, C. 2, S. 1, 2015, s. 1-5.
- Günay, V. Doğan: “İki ya da Çok Dillilik ve Avrupa Toplumu”, II. Avrupalı Türkler Ana Dili Eğitim Çalıştayı, Yayına Hazırlayanlar, İsmail Güleç ve Bekir İnce, Sakarya, 24 Nisan 2015.
- Hamers, Josiane F., Blanc, Michel H. A.: **Bilinguality and Bilingualism**, Second Edition, Cambridge University Press, 2000.
- İmer, K., Kocaman, A., Özsoy, A. S.: **Dilbilim Sözlüğü**, İstanbul, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, 2011.
- İnce, Bekir: “Yurt Dışındaki Türk Çocuklarının Anadilleri Türkçede Yaşadıkları Anlatım Sorunları: Fransa Örneği”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı, İstanbul, 2011.
- Oruç, Şerif: “Ana Dili, İkinci Dil, İki Dillilik, Yabancı Dil”, **The Journal of Academic Social Science Studies**, Number. 45, Spring III 2016, s. 279-290.

Özdemir, Osman: “Kosova’da İlköğretim İkinci Kademedeki Türk Öğrencilerin Yazılı Anlatım Becerileri”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı, 2013.

Pınar, Y., Pınar, Nihal K., Çetintaş, B.: “Dilbilim, Sinirdilbilim ve Beyin Araştırmaları Bulguları Işığında Çocuklarda İlk ve İkinci Dil Gelişimi ve İkidillilik”, **idil**, C. 4, S. 18, 2015, s. 1-23.

Rollfs, Songül: “Yine İki Dillilik Üzerine”, **Die Gaste**, S. 5, Ocak-Şubat 2009.

Saville-Troike, Muriel **Introducing Second Language Acquisition**, Cambridge University Press, United States of America, New York, 2006.

Temel, Z. F., Bekir, H. Ş.: “Erken Çocukluk Döneminde İki Dillilik”, **Türk Dili**, S. 637, s. 65-72.

Türkçe Sözlük, , 9. bs., C. 1, Haz. İsmail Parlatır, Nevzat Gözaydın, Hamza Zülfikar, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1998.

Yılmaz, M. Y., Demirel, G.: “İki Dillilik ve Türleri Üzerine”, **International Journal of Languages’ Education and Teaching**, UDES 2015, s. 1693-1701.